

A NIKÁPOLYI HADJÁRAT 1396-BAN.

(Első közlemény.)

I. Előzmények.

Attól a peretől kezdve, midőn I. Bajazid török szultán (1393 nyarán) Tirnovót, Bulgária fővárosát, elfoglalta s ezáltal Bulgáriát hatalmába kerítette, mindenki tudhatta, hogy a török uralkodó Magyarországra fölötté veszélyes ellenséggé fog válni. A magyar vezérférfiaknak azzal kellett számolniok, hogy Bulgárián keresztül Magyarországra is visz az út és hogy a két ellenséges tábor előbb-utóbb egymással össze fog ütközni. Az események igazolták is ezt.

Zsigmond magyar király és tanácsadói felismerték ugyan a Bulgária elfoglalása által Magyarországra származó veszélyt, de abban a téves hitben éltek, hogy erélyes fenyegetésekkel és hatalmas ellenálló képességükre való célzásokkal, talán imponálni lehetne Bajazidnak. Megkísérelték tehát a tárgyalásokat. Zsigmond már 1393 végén, vagy 1394 elején, követséget menesztett a szultánhoz azzal a felszólítással: adja vissza az erőszakosan elfoglalt bolgár területet, mert különben kényszerítve volna, az egész kereszténységgel egyesülve, fegyveres kézzel visszahódítani azt. A szultán a magyar követeket látszólag jóindulattal fogadta ugyan, de érdemleges választ csak néhány nap múlva ígért. Megvédégelte őket, amint ez bármely császári követségnek járt; a halasztást pedig arra akarta felhasználni, hogy bolgárországi hódításait, néhány ottani vár elfoglalásával, még jobban biztosítsa magának. A kiszabott idő lejártával magához hivatva a követséget és a következő választ adta: „Azt kérdezitek, hogy milyen jogcímen foglaltam el Bulgáriát? Nos, erre hadseregemnek itt ebben a teremben látható győzelmi jelvényei válaszolnak. Ha császárotok azt hiszi, hogy neki Bulgáriára alaposabb jogcíme van, álljon elő és bizonyítsa be azt. Reményilem, hogy mellettem olyan tényezők fognak szólani, amelyek majd teljesen meggyőzik őt az én jogomról.“ Természetes, hogy ez a büszke és kihívó beszéd nem tévesztette el hatását.

Egyelőre ugyan nem került kenyértörésre a dolog, csak

sokáig váratott magára. Bajazid nem volt az az ember, akit Zsigmond fenyegetései visszariaszthattak volna céljának elérésétől; nemsokára megadta az érdemleges választ, amelyben 1394 őszén Havasalföldre tört, Kis-Nikápolyt¹ elfoglalta és az akkori oláh fejedelmet vagy — ha úgy tetszik — a havasalföldi vajdát, Mircsát, országából kiűzte.

A vajda Zsigmondhoz fordult segítségért; tudta, hogy kérésének fogantatja lesz. Lett is. A magyar király is tudta, hogy Oláhország Magyarországnak egyik kapuja és hogy a szultán Mircsát verte ugyan meg, de azt az ütést tulajdonképpen Zsigmondnak szánta. Zsigmond ennek folytán meg is igényelte a segítséget, de nem adhatta azonnal meg. Ugyanis

¹ Kis-Nikápoly fekvéséről már sokan vitatkoztak. Még ma sincsen teljesen tisztázva. *Hammer-Purgstall* (*Geschichte des osmanischen Reiches*) szerint a mai Nigeboli annyira mint Kis-Nikápoly (Nikopolis); a Tirnovo közelében levő Nikopoli pedig Nagy-Nikápoly. Tagadja tehát, hogy a Duna balpartján ilyen nevű helység lett volna. *Aschbach* (*Geschichte Kaiser Sigmunds* I. k. 109. l.) sincs tisztában a dologgal. *Szamota* (Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten, 437. l.) mondja: „A magyar és a külföldi történetírók a legújabb időkig azt hitték, hogy a szerencsétlen nikápolyi ütközet (1396) a Duna melletti Nikápolynál ment végbe, azonban a Daszkalos által közzétett szerb krónikában azt olvassuk, hogy a Rozita melletti Nikápolynál; ez tehát kétségtelenül a Trnovotól északra lévő *Nikup* falu.“ A millennium alkalmával megjelent „A magyar nemzet története“ a III. kötet 430. lapján ezt mondja: „Nikápoly a Duna jobbpartján, a Vid-folyó torkolatától 12 kilométerrel lejjebb feküdt; a balparton, a Dunától 45 kilométerre dél felé a Traján által alapított, akkor már rombadőlt Kis-Nikápoly (*Nikopolis ad Istrum* vagy *ad Haemum*), ma *Nikup*, terült el a *Rusica* és *Jantra* torkolatánál.“

Ezek az állítások tarthatatlanok. Ha Kis-Nikápoly, amint a Mil. Tört. határozottan állítja, a mai Nikuppal azonos, akkor nem is lehetett a Duna mellett és Bulgáriához tartozott, hol még most is a ruscuki kerületben fekszik. De Zsigmond király 1401 febr. 17-én világosan kimondja: „minus castrum Nikopolis nuncupatum in dietis partibus transalpinis situatum.“ (Sopronm. okltr. I. k. 545. l.), amiből következik, hogy a *Duna balpartján, Oláhországban feküdt. Bonfini* († 1503) mondja: „ad Majorem Nikopolim castra movit; ab una Istri ripa maior, ab alter Minor Nikopolis est sita“ vagyis: A Duna egyik partján fekszik Nagy-Nikápoly, a másikon Kis-Nikápoly. Baksics Péter kallipoli püspök, ki 1640-ben Bulgáriában utazott (*Szamota* i. m. 266. l.) mondja: „Nikápoly vára a Duna partján emelkedő hegyen áll; hatalmas ágyúk és tornyok védik; a Duna tulsó partján is áll egy őrtorony, ez ma Oláhországban van, azonban mintegy 6 mérföldnyi területtel együtt a töröké.“ Ha már most mindezt egybefoglaljuk, akkor, különösen az utóbbi adat alapján, arra az eredményre jutunk, hogy Kis-Nikápoly nem más, mint a mostani Oláhország Teleorman nevű járásában, az Olt és a Duna összetorkolásánál, Nikopollal szemben levő *Turnu-Magurelle* nevű nagyobb helység.

István moldvaországi vajda már elég jelét adta annak, hogy meg nem bízható, ingadozó ember; utóbbi időben fel is lázadt a magyar fennhatóság ellen. Ennek megtorlása nélkül nem is lehetett Mircsa visszahelyezésére irányuló hadjáratba bocsátkozni. Vagyis előbb a moldvai hadjáratnak kellett elkövetkeznie.

Zsigmond király a moldvai hadjáratot még 1394 második felében készítette elő. Már szeptember 4-én ott találjuk őt a Nyárad-folyó mellett felütött hadiszállásban;² innen Szeged—Temesvár vidékére vonult, honnan megint Erdélybe tért vissza s december 26-án már Tordán van. Ekkor történt az erdélyi csapatok mozgósítása. A tordamegyei Keresztúron írja Szécsényi Ferenc erdélyi vajdának, hogy Kolozsvár polgárainak, vendégnépeinek szabadalmait tanulmányozta s azt találja, hogy ők az itt most hadba vonuló csapatokhoz nem kötelesek csatlakozni; meghagyja tehát a vajdának, hogy őket erre ne kényszerítse.³

A forrásokból kitűnik, hogy a hadbavonultak javarésze a székelyekből került ki. A haditerv szerint Kanizsai István, a székelyek főispánja, kezdte meg a hadjáratot, hogy a később utánavonuló királynak és seregének biztosítsa az utat. Feladatának meg is felelt, mert akkori szokás szerint a moldvai vidéket felperzselte, lakosait megölte s mindenütt fosztogatótt. Csak ezután indult el Zsigmond serege, melynek vezérei között Csáki Miklós temesi és bihari főispán és Kanizsai János esztergomi érsek is voltak. Moldvaország földjén egyesült Kanizsai István a király seregével, mire az egész hadsereg, a havason átkelve s a térszín roppant nehézségeit leküzdve, a vajda fővárosába, Szucsavába, vonult be. A vajda meghódolt és hűséget esküdött.⁴

A fényes siker után eljött az ideje annak is, hogy a magyarok Mircsa segítségére siessenek. Zsigmond 1395 április 6-án levelet írt Bethlen Gergely nevű udvari vitézének, amelyben tudatja, hogy a Tomaj-nemzetségbeli Losonezi István volt macsói bánt, az Ákos-nemzetségbeli Bebek Ferencet, és egynéhány más bárót, minden népeikkel együtt, Havasalföldre előreküldötte. Felhívja tehát, hogy haladéktalanul induljon az ott egyesített sereghez, szemlélje meg, ellenőrizze minden tekintetben és ügyeljen különösen arra, hogy a zsoldos csapatok a zsoldjuknak megfelelő feladatnak eleget is

² *Urkundenbuch für die Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*: III. k. 108. l.

³ U. o. III. k. 110. l.

⁴ *Fejér*: Codex diplom. X. k. 274. l. *Sopronmeyyei okltr.* I. k. 544. l.

tegyenek. Minden hónapban vizsgálja meg a királyi csapatokat, vajjon azok a tisztek, akik a lándzsásszakaszok létszáma szerint a királyi kincstártól a nekik járó pénz felvezszik, minden lándzsásszakasz mellé két jól felszerelt íjászt vagy puzdrást tartsanak. De ez meg is történjék ám! Azok pedig, akik szakaszaik megvizsgálása alatt csatlósait, vagy egyéb erre nem alkalmas embereiket, csak a látszat kedvéért mutatják be mint íjászokat, azzal büntesse meg, hogy ezeket a valóságnak meg nem felelően, az íjászokhoz csak színleg beosztott elemeket el ne ismreje s az íjászok jogaiiban és zsoldjában ne részesítse.⁵

Az országbíró május 15-én tanusítja, hogy Bátmonostori László, a török hadjáratban való részvétele céljából, a királyi hadsereghez utazott, miért is ennek peres ügyét, mely 1395 április 18-ra volt kitűzve, a jövő év október 6-ra halasztja el.⁶ Június 21-én Zsigmond már Brassó közelében táborozott. Az elsők között, akik vele hadbavonultak, volt a két Kanizsai testvér: János érsek és István; az utóbbi nemcsak saját csapatait, hanem az akkor külföldön tartózkodó testvérének, Miklósnak, fegyvereseit is magával hozta. Résztvettek ezeken kívül még: Garai Miklós dalmát-horvát bán, Perényi Péter, a már említett Csáki Miklós, Maróti János, Blagaji Miklós és István. A hadjárat célja az volt, hogy a törököket az általuk nem rég elfoglalt Kis-Nikápoly várából kikergessék és a várat magyar uralom alá hajtsák. A török helyőrség keményen tartotta magát; de elvégre az ostromlónak mégis sikerült Kis-Nikápolyt bevenniük. A reá vonatkozó részleteket nem ismerjük; legfeljebb azt, hogy Kanizsai István és Maróti János megsebesültek, Losonczy István pedig elesett.⁷

A hazatérés alatt Zsigmond keserű tapasztalásokat szerzett. Miresa oláh vajda ugyanis a havasok barlangjaiból és sűrű erdőségeiből mérgezett fegyverekkel támadta meg a magyar sereget és annyira megszorította, hogy az csak megtizedelve tudott elmenekülni. Zsigmond is csak Perényi Péter és Garai Miklós különös vitézségének köszönhetette menekülését. Perényi ebben a harcban jobb karján súlyosan megsebesült.⁸

⁵ *Urkundenbuch*: III. k. 149. l. Tudomásom szerint Bethlen Gergely az *első magyar királyi hadseregfelügyelő*.

⁶ *Zichy-okltr.*: IV. k. 596. és 612. l.

⁷ *Fejér*: XI. k. 90. l. *Hazai okmánytár*: VII. k. 438. l. *Sopronvárm. oklt.*: I. k. 545. l.

⁸ *Magyar-szerb összeköttetések oklevéltára*: 41. l. Jónévű régi írók ezt még azzal toldják meg, hogy a hadjáratban D'Artois Fülöp, Eu grófja s francia connétable vezetése alatt 600 francia

Mária királynőnek 1395 május 17-én bekövetkezett halála nemesak a magyar belügyekre, hanem a háború folytatására is, nagy befolyással volt. Zsigmond állása ingadozni kezdett és egyelőre az volt reánézve a legfontosabb, hogy Mircea, a kiskápolyi győzelem után, trónját megint elfoglalhassa. Minthogy a törökök egyelőre veszteg maradtak, nem is tartotta annyira szükségesnek, hogy győzelmét még jobban kiaknázza.

Ha Zsigmond abban a reményben ringatózott, hogy a töröktől hosszabb ideig nincs mit tartania, akkor bizony nagyon csalódott. Igaz ugyan, hogy az oláh vidéken csend volt, de annál jobban folyt a harc a magyar délvidéken. A törökök, rendes cinkostársaikkal együtt, már augusztus vége felé, Temes és Krassó megye határain garázdálkodtak. Gyilkoltak, gyujtogattak és sok ottani lakót fogságba hurcoltak. Egészen Csákiig nyomultak elő, de itt utólérte őket a jól megérdemelt büntetés. Csáki Miklós, Temes és Bihar vármegye főispánja, saját és egyéb úri és királyi csapatok élén, megtámadta őket Csáknál és sikerült éjjeli rajtaütésben teljes diadalt aratott. A magyarok sok törököt megöltek, sokat fogságba ejtettek, sőt török zászlók is kerültek birtokukba. Ezeket a zászlókat a király elé vitték.⁹

Most egyelőre némi csend állott be, amit Zsigmond arra akart volna felhasználni, hogy végre-valahára saját családi viszonyait is rendbehozza. Helyzete, 1395 végén, nem mutatkozott nagyon rózsásnak. De Armannis Pál mantuai követ is azt írja urának november 27-én, hogy Zsigmond helyzete bizonytalan; nem a maga ura, hanem a főurak akaratától függ, annyival is inkább, mert az ország többsége a néhai (napolyi) Károly király fiát, Lászlót, óhajtaná. Hozzájárult

lovag támogatta Zsigmondot és hogy ezeknek köszönhette volna megszabadulását. *Fessler-Klein* (II. k. 263. l.) mondja, hogy a 600 francia 1395 pünkösdjé után csatlakozott Zsigmond csapataihoz és hivatkozik a *Pertz*: „Scriptores rer. German.“ IX. kötetében található melki krónikára. *Aschbach* (i. m. I. k. 96. l.) ugyanezt mondja s a melki krónikán kívül még a következő forrásra hivatkozik: „Memoires de Mad. de Lussan“ p. 5. vagy inkább a „Histoire du regne de Charles VI.“ par Baudot de Juilly, Paris 1753, régi tudósítások szerint. A melki krónika adata azonban csak a franciáknak 1396-ban történt felvonulására vonatkozik, amikor ugyanis D'Artois Fülöp pünkösöd táján Bécsbe érkezett. Lussan Margit szülőt bizonyosan nem ismerjük; született 1682-ben Párizsban s ugyanott halt meg 1758-ban. Több emlékiratszerű munkát írt, amelyeknek azonban nagyobb kútfőértékük nincs. Érthetetlen, hogy Engel é.: *Aschbach* mégis figyelembe veszik; úgy látszik, hogy kiletével nem igen törődtek.

⁹ *Temesvármegyei oklt.* 264. l.

ehhez az is, hogy Zsigmond új házasságra gondolt. Armannis december 10-én jelenti urának, hogy hiteles híreket kapott a Zsigmond királynak tett különböző házassági ajánlatokról. Többek között tervben volt László nővérével (a későbbi II. Johanna nápolyi királynővel) való házassága is, amely terv azonban a László-ellenes magyar főurak részéről heves ellenzésre talált. A király udvara annyira szegény, hogy nem is érdemli meg az udvar nevet. Csak azok végezhetnek valamit az udvarnál, akik a királynak pénzt kölcsönöznek, különösen pedig olasz kalmárok. A kölcsön visszafizetése azonban már nehezebben megy.

A török dolgokról is tudott a mantuai követ. November 28-án jelenti, hogy Zsigmond levelet kapott Bajazid szultántól. A szultán tiltakozik ebben a levélben Zsigmond állítása ellen, mintha ő (a szultán) megfutott volna előle; értesíti, hogy *1396 márciusában, bárhol is, fel fogja őt keresni.*¹⁰

Zsigmond azonban mindamellett folytatta családi politikáját. Bátyja, Vencel cseh király, tehetetlensége s gyenge jelleme következtében, nem tudta magát trónján megszilárdítani. Éppen ebben az időben viszályban volt országnagyjaival és így Zsigmond elérkezettnek látta az időt, hogy közvetítés címén, a zavarosban halászhasson és Vencel örökségét valahogyan megkaparíthassa. November 28-án jelenti Armannis, hogy Zsigmond király, öccsével János örgróffal, az osztrák hercegekkel és Vencel római királlyal fog találkozni. December 10-én már azt jelenti, hogy a törökök ismét betörték. Az ellenük való készülődések folynak ugyan, de Zsigmond — mint orvosától hallotta — Csehországba készül a fejedelmi találkozásra s ott fog a további teendőkről határozni. Azt is jelenti, hogy Zsigmond vadászat ürügyével, a legnagyobb titokban, éjnek idején távozott el Budáról és Pozsony felé vette útját, ahonnan Csehországba szándékozik menni. Távolléte alkalmasint hosszúra fog nyúlni. Végül szól még Zsigmondnak a pápához küldött követségéről is, amely kedvező eredménnyel tért vissza.¹¹

Tudjuk, hogy Zsigmond 1395 november 30-án még Budán, december 17-én azonban már Esztergomban volt, ahonnan egyenesen Csehországnak vette útját. Hogy mi volt a pápánál járt követség célja, azt majd alább fogjuk megmondani.

¹⁰ *Óváry*: Oklevélmásolatok: I. k. 130. 131. sz.

¹¹ U. o. I. k. 60. l.

II. A résztvevők.

Lehetetlen a nikápolyi csatában elhullott névtelen hősök emlékét megörökítenünk. Törekedjünk azonban arra, hogy legalább is azokat a szereplőket soroljuk fel, akiknek közreműködéséről tudunk valamit. Ne érjük be csupán nevük említésével, hanem igyekezzünk származásukat, személyi viszonyaikat s a hadjárat előtti multjukat is ismertetni s, ha el nem estek, szóljunk arról is, hogy emlékük tovább élt-e egyenes utódaikban?

Ezt a célt szolgálva, soroljuk fel a csatában küzdött vitézeket, nemzetek szerint.

a) Magyarok:

1. *Zsigmond király* († 1437); szerepléséről a csata leírásában bővebben fogunk szólni.

2. *Kanizsai János* esztergomi érsek. A Sopron vármegyében törzsökös Osl-nemzetség sarja. 1367-ben tűnik fel; 1376-ban egri, 1377-ben esztergomi prépost; 1384-ben egri püspök; 1387 óta esztergomi érsek. 1395-től kezdve Magyarország primása. Meghalt 1418 május 30.

3. *Kanizsai István*, az előbbinek testvére, 1371-ben tűnik fel. 1390-ben még csak királyi apród, de 1392-től 1393-ig már a székelyek főispánja. 1395 február 18-án megint az, és egyúttal királyi ajtónállómester is. 1395 szeptember havában királyi udvarmester és Somogy vármegye főispánja; 1398-tól 1401-ig újra ajtónállómester; 1418-ban Sopron vármegye főispánja, mely minőségében 1427-ig ismerjük. 1427 és 1429 között halt meg. Nagyérdemű ember volt. Résztvett 1392 júliusában a szerbek ellen indított hadjáratban, hol Chestyn és Borych nevű várak ostromlásánál különösen kitűnt. A moldvai hadjáratban (1394) szerzett érdemeiről már szóltunk.¹²

4. *Perényi Péter*, Simon fia, egy Abauj vármegyében törzsökös család ivadéka. 1386-ban és 1388-ban diósgyőri várnagy; 1397-ben macsói bán. 1398-ban a székelyek főispánja és ez év júliusában Ung vármegye főispánja is. 1404-ben Erdélyben hadakozik a lázadó Debrői István ellen. 1415-től 1423-ig országbíró s mint ilyen halt meg 1423-ban. Több fia volt. Nagyérdemű katona. Résztvett a szerbek elleni hadjáratban és amidőn a király Galambóc várát akarta volna visszafoglalni, súlyos fejsébet kapott. A törökök és az oláhok elleni harcairól alább lesz szó.

¹² A két Kanizsai tetteiről Zsigmond király ír bővebben a részükre 1401 február 17-én kiállított nagy oklevélben. (*Sopron-várm. oklt.* I. k. 542—548. l.).

5. *Maróti János*, a Gutkelet-nemzetség sarja. 1387-ben a lázadó Horvátiak ellen küzdött; 1391-ben pedig a Szerémségben a törökök ellen. 1397-ben macsói bán; 1403-ban, a lázadó Debrői István ellen harcolva, súlyosan megsebesült. Még 1435-ben is élt. Ága unokáiban kihalt.

6. *Maróti Dénes*. Az előbbi atyái nagybátyjának, Miklós-nak, fia. Nem tudjuk, hogy közhivatalt viselt volna. Midőn a király, 1397 március 2-án, különös figyelemmel a bolgár háborúban szerzett érdemeire, Maróti Jánosnak a Baranya vármegyében lévő Valpó és Nádas birtokokat adományozza, megemlíti, hogy ebben a harcban János unokatestvére, Miklós fia Dénes, életét vesztette. Bővebben szól róla 1403-ban, amidőn azt mondja, hogy Nikápolynál nemesak Maróti János számos házítisztje esett el, hanem — ami sokkal nagyobb fájdalmat okozott — derék rokonát Dénest is kegyetlenül megölték a törökök.¹³

7. *Bethlenfalvi Thurzó György*. A hírneves Szepesvármegyei család egyenes őse és névadója, akinek 1396 előtti sorsáról azonban mitsem tudunk. Később állandóan Lőcsén lakott s országgyűlési követ lett. Nagykereskedői működésén kívül, a közügyekben is résztvett. Halálának évét pontosan nem tudjuk, de 1460-ban már nem élt.

8. *Bethlenfalvi Márton*. Előbbinek nemzetségbeli rokona. Először 1396-ban tűnik fel. 1430-ban Újvár várnagya, miután 1429 december 19-én mint Szepes vármegye alispánja működött. Az előbbivel együtt ő is harcolt Nikápolynál, hol két rokonuk esett el. Ő volt az, aki Mirsa oláh vajda fiát, a hűtelen Lajkót, fogságba ejtette. Később Ulászló lengyel királynál követségben járt. Utódait nem ismerjük.¹⁴

9. *Stiborici Stibor* erdélyi vajda, Lengyelországból vándorolt be. 1388-ban megkapja Beckó várát; 1388-ban Pozsony vármegye főispánja; 1394-ben egyszersmind Trencsén vármegye főispánja is. 1398-tól 1412-ig erdélyi vajda. Meghalt 1414 nyarán. Hasonnevű fiával ága 1434-ben kihalt. Élete folyása eléggé ismeretes.¹⁵

10. *Gimesi Forgách János*, András fia, a Hontpázmán-nemzetség nyitrai ágából. 1387-ben tűnik fel. Midőn a király, 1397 április 1-én kiállított okiratában,¹⁶ gimesi Forgách Pétert a gimesi vár birtokában megerősíti, többek között ezt mondja: „Különösen pedig arra való tekintettel, hogy unokatestvére

¹³ *Magyar-szerb összeköttetések*: 39. 44. 1.

¹⁴ *Fejér*: i. m. X. 7. k. 217., 240. 1.

¹⁵ U. o. X. 2. k. 475. 1.

¹⁶ Hogy Nikápolynál is harcolt, bizonyítja az „*Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*“ III. 218. 1.

(frater patruelis) Forgách János minap, midőn Bolgárország határain belül Bayzáth török császár ellen személyesen hadba szálltunk, egyik csatában megöletett.“ Egynéhány fia maradt.

11. *Jolsvai Lesták* nádor, Péter fia. A Ratold-nemzetség tagja, gömörvármegyei ember. 1385-ben tűnik fel. 1387 szeptember 26-tól 1392 november 11-ig királyi ajtónállómester, emellett, 1387-től 1390-ig, királyi udvarmester és 1392 április 8-tól 1396 december 4-ig Fejér vármegye főispánja is. 1392-től 1397 április 28-ig nádor. (1397 június 13-án már Böbek Detre a nádor.) Lestáknak két fiát ismerjük.

12. *Kaplai János*, a Ratold-nemzetség tagja, Benedek fia. 1350-ben tűnik fel. 1380-ban és 1382-ben orosz (galíciai) vajda. 1385 októberében országbíró; 1388-ban és 1389-ben szőrényi bán. 1392 március 10-től 1395 május 15-ig újra országbíró. Tőle származik a Lorántfi-család.

13. *Alagi Simon fia Albert*, Bereg vármegye főispánja.¹⁷

14. *Perényi Miklós*, az ismert abaujvármegyei család ivadéka. 1387 augusztus 22-től 1390 március 29-ig királyi pohárnokmester, 1390 szeptember 29-től 1391 május 6-ig szőrényi bán.

15. *Perényi János*. 1390 március 10-től 1396 június 10-ig királyi pohárnokmester.

16. *Perényi Imre*. 1397 július 13-tól 1401 szeptember 21-ig királyi pohárnokmester.

17. *Váradjai János*. Erdélyi ember. Atyja, Járai Váradjai Péter, 1345-től 1349-ig és 1360-tól 1369-ig erdélyi alvajda. Az utóbbi évben, az oláhok ellen vívott csatában, elesett. János 1396 januárius 27-én, március 19-én és május 3-án erdélyi alvajda.¹⁸

18. *György bazini gróf*. A Hontpázmán-nemzetségbeli Szentgyörgyi-család ifjabbik, bazini, ágából. Pozsonyvármegyei ember. 1384-ben tűnik fel először. 1409-ben Pozsony vármegye főispánja. 1416-ban a hadifoglyok kiváltására alakult főúri bizottság pozsonyi tagja. 1412-ben abban az okiratban szerepel mint tanu, amelyben Zsigmond a lengyel király segítségét kéri. 1396. évi távollétét arra használták fel rokonai, hogy birtokaiban megkárosítsák.¹⁹

19. *Csomaközi János*. Szatmárvármegyei ember, a Kaplyon-nemzetség csomaközi ágából.²⁰ 1384-től 1405-ig tudunk róla. Jolsvai Lesták nádor tanúsítja, Visegrádon 1396 augusztus

¹⁷ Századok: 1871. évf. 649. l.

¹⁸ Alvajdaságáról szól: *Fejér*: 2. k. 387. l. és *Anjoukori Okmánytár*: III. k. 263. l.

¹⁹ Ez az oklevél még eddig kiadatlan. Eredetije a bösi levéltárban van.

²⁰ Ebből a nemzetségből ágazott ki a Károlyi-család is.

tus 26-án, hogy csomaközi György fia János részére bizonyos bírság megfizetésének határnapját azért halasztja el 1396 október 6-ra, mert János a törökök ellen indított királyi hadsereghez készül bevonulni.²¹

20. *Bátmonostori Töttös László.* Az ország sok vidékén birtokos család ivadéka; birtokainak legnagyobb része Bodrog vármegyében fekiött. Családjának e néven második tagja s először 1384-ben tűnik fel. Résztvett 1415-ben a boszniai hadjáratban, amelyben vagy elesett, vagy fogságba jutott; bizonyos, hogy többé haza nem került. Garai Miklós dalmát-horvát bán, 1396 januárius 12-én, felkéri a szekszárdi konventet, hogy Töttös László fia László érdekében, aki most vele együtt a király szolgálatában, a vad törökökkel hadakozik, bizonyos határjárást halasszon el.²²

21. *Nagy Mihályi János,* a Kaplyon-nemzetségbeli Nagymihályiak tiba—vajna—tiszai ágából. Az 1370-ben elhalt György fia. Először 1347-ben tűnik fel. 1370 március 16-tól 1376 januárius 12-ig Ung vármegye alispánja, majd 1391 július 20-tól 1396 januárius 6-ig Ung vármegye főispánja. A nádor 1398 április 15-én tanusítja, hogy György fia Nagymihályi János a törökök ellen indított hadsereggel vissza nem jött, minek következtében birtokai másra szállottak. A király pedig ugyanazon év szeptember 2-án tanusítja, hogy Nagymihályi György fia János eltűnt, vagyis jobbanmondva elesett, abban a csatában, amelyet Bayzát török császár ellen minap Bolgárországban vívott. Egyenes utódai nem maradtak.²³ Figyelemreméltó, hogy azon az okiraton, amelyet Zsigmond király a bolgár Novigrád melletti hadiszállásán, 1396 augusztus 18-án állított ki a Csákiak számára, György fia János mint előadó szerepel; valószínű tehát, hogy ez Nagymihályi Jánossal azonos volt.²⁴

22. *Nagy Mihályi István,* az előbbinek nemzetségi rokona; ízenként való leszármazása azonban nem eléggé világos. A király 1398 április 15-én tanusítja, hogy az előbbivel együtt, a törökök elleni csatában esett el, ennél fogva birtokai András nevű fiára szállottak.²⁵

23. *Sároi László.* A Bars vármegyében törzsökös lévai Cseh-család ivadéka, Péter fia. 1370-ben tűnik fel. 1388-ban a királyi kancelláriában mint előadó működik. 1390 április 5-től 1392 februárius 8-ig Temes vármegye főispánja, 1392

²¹ *Károlyi-oklt.:* I. k. 480. l.

²² *Zichy-oklt.:* V. k. 3. l.

²³ *Sztáray-oklt.:* II. k. 7. és 12. l.

²⁴ *Temesvárm. oklt.:* 267. l.

²⁵ *Sztáray-oklt.* i. h.

augusztus 24-én Szlavónia bánja; 1393 februárius 9-én királyi udvarmester; 1393 április 26-tól 1394 december 29-ig királyi ajtónállómester. 1396 június 24-én, mint Temes és Liptó vármegye főispánja, a törökök ellen indított királyi hadsereg főparancsnoka, amely minőségében az említett napon a Krassó melletti hadiszálláson tartózkodott;²⁶ ez róla az utolsó hír. Minthogy többé nem hallunk róla, valószínű, hogy életét a nikápolyi csatában vesztette el. Fia, Péter, macsói bán és erdélyi vajda lett; őbenne élt tovább a család. Utolsó férfisarja János volt, aki 1553 szeptember 12-én halt meg.²⁶

24. *Böbék Imre*, az Akos-nemzetség ivadéka, Detre nádor fia; aurániai perjel. 1395 januárius 4-én mint Zsigmond király híve merült fel; később, Zsigmond ellen fellázadva, Nápolyi László pártjára állott, miért is Zsigmond 1405-ben hivatalától megfosztotta.²⁷

25. *Kutnáni Tamás és fivérei*. A király 1408 augusztus 22-én kijelenti, hogy Tompa fiai: *Tamás* udvari tisztt, *Péter*, *Rach* és *Gergely*, kora ifjúságuktól fogva, hű szolgálatot tettek neki és az országnak. Különösen akkor, midőn Szerbiában (így!) *Nikopolis* mellett, aztán Csehországban és Boszniában, utóljára pedig Ripach és Sokol várak előtt, a bosnyákok és a törökök ellen harcoltak. Érdemeik elismerésül nekik adományozta a Zagvozdában Drežnik mellett levő Sihan nevű két birtokot. Az adománylevelet a zágrábi káptalan 1408 szeptember 4-én írta át. Tamás mint Kutnáni nemés szerepel mindkét helyen.²⁸

26. *Garai Miklós*, a Dorozma-nemzetség sarja, családjának e néven második tagja; az 1386-ban elhalt I. Miklós nádor fia. 1386-ban tünik fel először. 1387 szeptember 26-tól 1390 március 29-ig macsói bán; 1394 december 29-től 1401 október 2-ig dalmát-horvát bán. 1402 november 16. óta nádor.²⁹ De ugyanezen év végén meghalt. Mindkét felesége uralkodó családból származott. Az első I. Lázár szerb fejedelem leánya (1389 előtt); a második Cilly-i Hermann uralkodó grófnak Anna nevű leánya volt, akivel legelőször 1408 július 12-én találkozunk. Ága unokájával, Jóbbal, kihalt. Érdemeiről alább lesz szó.³⁰

27. *Garai János*, az előbbinek fivére, szintén 1386-ban

²⁶ V. ö. „A lévai Cseh-ek című dolgozatommal. *Századok*: 1901. évf. 332—342. l.

²⁷ *Hazai Okmt.*: III. k. 253. és VII. k. 440—443. l.

²⁸ *Alsószlavóniai okmt.*: 319—320. l.

²⁹ *Bártfa város levéltára*: 260. sz.

³⁰ Rendkívüli érdemeiről szól különösen *Fejér*: i. m. XI. k. 82—96. l. és *Hazai okmt.*: VII. k. 432—445. l., valamint *Teleki*: Hunyadiak kora, X. k. 452. l. stb.

tűnik fel először. 1395 márciusában, fivérével Miklóssal együttesen, dalmát-horvát bánnak címezi ugyan magát,³¹ de erről egyéb források nem tudnak. 1402. és 1403-ban Temes vármegye főispánja. 1411 után ozorai bán és Pozsega vármegye főispánja, mely utóbbi méltóságot még 1417-ben is viseli. Meghalt 1429 végén. Fia, István, 1430-ban már nem élt; vele kihalt a családnak ez az ága. János felesége, Hedvig, az 1426-ban elhalt mazoviaai herceg, IV. Ziemovit, leánya volt. Erdemeit ugyanazok a források méltatják, amelyek Miklóséiról is szólnak.³²

28. *Somkerei Antal*. Erdélyi ember; a Becse-Gergely-nemzetség sarja, Miklós (1360—1392) fia. 1391-ben tűnik fel először és 1429-ig szerepel. A király 1402-ben kijelenti, hogy Somkerei Antal ott volt, amikor hadserege, Nikápoly alatt, az álnok törökökkel szerencsétlenül megütközött és hogy akkori szolgálatai jutalmául adta a Beszterce-Naszód vármegyében lévő Harina, Bilak és Netz nevű birtokokat. Szolgálatot tett neki akkor is, amidőn a király fogsága alatt Knin várát a boszniaiak ellen megvédelmezte.³³ Utódai a somkerei Erdélyi nevet vették fel.

29. *Marcali Miklós*, a Péc-nemzetség ivadéka. Atyja, István, legelőször 1338 május 19-én szerepel „Marcali” néven. Miklós 1395 november 5-én, 1396 augusztus 13-án, 1399 november 20-án, 1400 július 14-én és 1402 március 29-én Temes vármegye főispánja. Ezen időközben (1399) Bihar, (1400) Békés és Zaránd vármegye főispánja is, 1405-től 1408-ig pedig erdélyi vajda. 1412-ben, a velenceiek ellen indított hadjárat egyik ütközetében, esett el. Ága, János nevű fiával, kihalt. Már említettük, hogy 1395 második felében Temes és Krassó vidékét a törökök ellen védelmezte; később még látni fogjuk, hogy ugyanezt tette 1396 közepén is. A király 1396 augusztus 13-án, ezen csatákban kifejtett működése elismerésül, neki és fivéreinek a Somogy vármegyében lévő Fejérkő nevű várat adományozta.³⁴

30. *Marcali Dénes*, az előbbinek fivére, 1395-ben tűnik fel; meghalt 1425-ben. 1399 május 20-án visegrádi várnagy;

³¹ *Fejér*: X. 2. k. 743. l.

³² Arra az időpontra, amelyben a két Garai hadbavonult, a következő adat vet némi világosságot: János 1396 május 23-án Szepesi János zágrábi püspök és Krbaviai Batkó kíséretében Jád-rába (Zára) érkezett; május 30-án már Nonában volt, hol a jadráiak és a Pago-szigetbeliek közötti viszályok ügyében vizsgálatot tartott. Június 25-én Pagoba utazott. Ugyanakkor Miklós is Nonán volt.

³³ *Teleki-oklt.*: I. k. 288., 293., 299. l.

³⁴ *Temesvárm. oklt.*: 264—266. l.

1402-től 1404-ig a székelyek főispánja; 1419-től 1421-ig Szlavónia bánja. Családjának ez az ága László nevű unokájával (1455—1484) kihalt. Miklóssal együtt ő is harcolt 1395-ben és 1396-ban a törökök ellen.

31. *Csályai László*, temesvármegyei ember, Péter fia. A király 1397 május 6-án (Budán) elmondja, hogy Csályai László a múlt évben, a többi alattvalók módjára, a király szemeláttára harcolt Bolgárország területén Bayzáth török császár ellen és hazatérése közben, oláh földön, sok viszontagsággal küzdött. Míg ő a harctéren volt, addig egyik ellenfele arra használta fel az alkalmat, hogy Csályá, Udvari, Tófáya és Gergerforra, temes- (később arad-) vármegyei birtokokért folyó pörét az ő kárára aknázza ki, miért is a király elrendelte, hogy az aradi káptalan az ügyet László javára intézze el.³⁵

32. *Csáki Miklós*. Az okiratokban mint Mácsai, Zsidói és Peleskei is előfordul. 1394 augusztus 10-én István fia, Zsidói Miklós, mint Temesvár várnagya fordul elő. 1395 februárius 14-től 1396 június 10-ig, azután pedig 1397 januárius 31-től 1402 március 29-ig, Temes vármegye főispánja. 1395-ben, 1396-ban és 1399-ben Bihar vármegye, 1400-ban Békés és Zaránd vármegye főispánja; 1402-ben erdélyi vajda. Meghalt 1426-ban. Ága fiaival kihalt. Már előbb hangoztattuk, hogy a moldvai hadjáratban is résztvett; most még csak annyit említünk meg, hogy a törökök elleni küzdelmet 1396-ban is folytatta és később még Morvaország örgrófja ellen is harcolt.

33. *Csáki György*. Az előbbinek fivére, akivel egyszerre tűnik fel, anélkül, hogy közhivatalt viselt volna. 1399 május 20-tól 1401 januárius 17-ig azonban visegrádi várnagy, 1405-ben pedig a székelyek főispánja. A király 1401 februárius 17-én elmondja, hogy Csáki György — fivérével, Miklóssal együtt — nemcsak a törökök és egyéb eretnekek támadása ellen védelmezte a határvidéket, hanem Morvaországban is harcolt Prokop örgróf és egyéb lázadók ellen, miért is őket — minden örökösükkel együtt — Daróc, Pordány, Urhida, Tárnok, Révkanizsa, Csák és Csősze (később Csebzsa) birtokokban megerősíti.³⁶

34. *Rozgonyi Simon*. Az Abauj vármegyében törzsökös hírneves család ivadéka, Miklós fia. Először 1366-ban tűnik fel, 1409 óta országbíró; meghalt mint ilyen 1414 elején. István nevű fia folytatta ágát, mely a XV. század végén kihalt. 1396. évi szerepléséről egyik írónk³⁷ rosszakaratúan ezt

³⁵ *Temesvárm. oklt.*: 271. l.

³⁶ U. o. 310—311. l.

³⁷ *Budai Ferenc* Lexikonja: III. k. 189. l.

mondja: „Ott volt a nagynikápolyi szerencsétlen hadban is 1396 szeptemberében és hogy életét minden szükség és haszontétel nélkül el ne vesztegesse, jobbnak ítélte az ellenségnek hátat fordítani.“ Erről a király azonban mitse szól.³⁸

35. *Rozgonyi Osvát*, előbbinek unokaöccse, az 1364-től 1400-ig élt László fia. Élete pályáját nem ismerjük.

36. *Rozgonyi Lőrinc*, az előbbinek fivére, kinek élete folyásáról szintén nem tudunk semmit.

37. *Rozgonyi János*. Ez is fivére az előbbinek, korábbi történetét azonban nem ismerjük.

38. *Bulcsui Mátyás*. Beregvármegyei ember,³⁹ Bekő fia László fia. 1394-ben tűnik fel, amidőn Kisvárdai Zsigmondnak egyik birtokán garázdálkodott, amiből hosszadalmas pör támadt. A király 1396 május 27-én kijelenti, hogy 1396 október 26-ra halasztja Kisvárdai Zsigmondnak Bulcsui Mátyás elleni peres ügyét, mert az utóbbi — amint ezt Daróci István nevű képviselője mondja — hadbavonult a törökök ellen.

39. *Bulcsui György*, az előbbinek nemzetségi rokona. Ugyanazt mondja róla a király, amit Mátyásról mondott.⁴⁰

40. „*d’Esten Lemhalle Henrik*.“⁴¹ Froissart a csata leírásában ezt mondja: „Amint így a franciák már szállásaikon kívülről voltak és nagy gyorsasággal arra a területre siettek, amelyen kisebb esatarendet akartak felállítani: jött a magyar király marsallja, egy igen tapasztalt és derék lovag, kinek messire (=úr) Henry d’Esten Lemhalle volt a neve és egy nagyon jójárású esatalovon ült. Kezében címert ábrázoló rövid zászlót tartott. Ez a címer pedig egy fekete horgonyyszerű keresztben volt („ses armes, qui etoient d’argent a une noire croix ancrée“).

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a középkori latinság *marescalca* eleinte lovászt jelentett; a francia „maréchal“ pedig eredetileg csak *lovászmester*. Később, mikor a lovászmesterek csapatok élén szálltak hadba és a polgári életben is fontos állásokat foglaltak el: ez a cím, mind a katonai, mind a polgári méltóságok között, fölötte magas fokozatot kezdett jelenteni. Zsigmond lovászmestere, 1395 május 4-től 1396 június 10-ig, Kórógyi István fia János; utána 1397 július 13-től 1401 februárius 17-ig Bóbék János királyi allovászmester. Hogy ki volt 1396-ban a királyné lovászmestere, azt nem tud-

³⁸ *Fejér*: i. m. X. 2. k. 342. l.

³⁹ Bulcsu mai neve Búcsú.

⁴⁰ *Zichy-oklt.*: IV. k. 593—594. l. és V. k. 22. l.

⁴¹ Minthogy biztosra vehető, hogy Froissart ezt a nevet nemcsak elferdítette, hanem el is franciásította: az „s“ betűt nem kell kiejteni.

juk, mert Zsigmond akkor özvegyember volt és ez az állás kétségkívül nem is volt betöltve. Ki volt hát a kérdéses Henrik? Ha fontolóra vesszük, hogy az elmúlt századokban nemcsak a pápai kancellária s a franciák, hanem a német, magyar és egyéb források is, hihetetlen dolgokat műveltek az idegen tulajdonnevek eltorzításában,⁴² akkor rögtön láthatjuk, hogy itt is ilyen ferdítéssel van dolgunk. Megkockáztatom tehát a következő magyarázatot, de előre is kérem annak a szerencsésebb utódoknak az elnézését, aki kedvezőbb viszonyok között, teljesen kielégítő felvilágosítást tud majd adni.

Tudjuk, hogy a palesztinai Bethlehem (a bibliában: Bész-Luhem = Luhem háza) legrégebbi okiratainkban mint kereszt-név, 1311 óta pedig Szepes vármegyében, „villa Bethlem“ néven, mint helységnév szerepel. Az utóbbi nem más, mint a mai Betlenfalva, a betlenfalvai Thurzó-család ősi fészke. Csakhogy nem szabad elfelednünk, hogy legrégebbi okirataink ezt a nevet mindig Bethle(h)em alakjában írták és hogy idők folyamán a Bethle(h)em-ből, könnyebb kiejtés céljából, Betlem és Bet(h)len lett. A Bethlenfalván törzsökös családok, amelyek kezdetben csak a közös Betlemfalvi nevet használták, tekintet nélkül arra, vajjon közös törzsből származtak-e vagy nem, idővel kétségkívül csak saját águknak szabatosabb megjelölése végett vettek fel külön mellék-, vagy vezetéknevet. Így találjuk köztük a Changer, Deák, Szepesi, Tatár, Fodor és Thurzó neveket.⁴³ Ezekben a családcsoportokban a Henrik név elég gyakori. Pl. 1356-ban Bethlenfalvai Detre fia Henrik mint fogott bíró szerepel.⁴⁴ V. László 1456-ban Bethlenfalvai Szepesi Gergelynek, és általa édes fivérének, Fodor János budai prépostnak, régi családi címerét erősíti meg. A címer főképe: oroszlán, fején arany kereszttel díszített koronával; két mellső lábával arany rózsát tart. Tudjuk, hogy a rózsza a Thurzók címerképe. Már most mindezeket összefoglalva, a következő eredményre juthatunk: A ferdített név tisztázására csak a *Lemhalle* név szolgálhat alapul, ha feltételezzük, hogy első szótagja, a „Lem“, helyes. A „halle“ hangtanilag nagyon rokon a magyar „falva“ szóval és így megkapnók a „Lemfalva“-t. Ha pedig számításba vesszük a *Henrik* keresztnevet is, nem éppen a legkalandosabb az a feltevés, hogy „Esten“ alatt az alaposan elferdített „Beth“ lappang és hogy kérdéses emberünk *Bethlemfalvai Henrik* lehetett.

⁴² Például: Delliet Gustan, Crichfunstain, mindkettő = Liechtenstein. Vagy: Butzukardo = Boucicaut és Centumerando = Enguerrand stb.

⁴³ V. ö. A bethlenfalvai Thurzó-család eredete c. dolgozatommal (*Turul*: 1905. évf. 10. l.).

⁴⁴ *Anjou-kori okmt.*: VI. k. 149. l.

41. *Semsei László*, sárosvármegyei törzsökös család sarja, Demeter fia.

42. *Semsei János*, előbbinek fivére, 1397 július 15-én kapta Zsigmondtól a pallosjogot. Fia Ferenc (= Frank) folytatta a családot.⁴⁵

43. „*Hoder*.“ Schiltberger beszéli, hogy Bajazid nem sokkal a csata után, egy Hoder nevű magyar mágnást bízott meg azzal, hogy „a szultán királynak“ 60 hadifogoly apródot hozzon tisztelete jeléül. Hogy ez is alaposan elferdített név, az nyilvánvaló. Talán valamelyik Hédervárira lehetne gondolnunk.

b) *Franciák, burgundiak és flandriaiak.*⁴⁶

1. *Burgundi János*, Nevers grófja és Burgundia trónörököse, a francia uralkodócsalád Valois-ágának ivadéka, kinek nevéhez az egész hadjárat fűződik.

2. *d'Artois Fülöp, Eu grófja*. Szintén a francia királyi család tagja, francia connétable.⁴⁷ Szerepléséről alább szólunk. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy résztvett 1390-ben Bourbon Lajos tuniszi hadjáratában. Ága, Károly nevű fiával, 1425-ben kihalt.

3. *d'Eu Vilmos*, az előbbinek természetes fivére.

4. *de Hangest János messire*, Avenecourt ura. Hangest a Somme megyében, a régi Picardiában, van és a forrásokban helyel-közzel *Hangiers*-alakban is szerepel. János előkelő családból származott.⁴⁸ 1404-ben Boulogne kapitánya, 1407-ben

⁴⁵ *Fejér*, i. m.: X. 2. k. 455. l.

⁴⁶ A francia résztvevők legnagyobb részét az alább tárgyalandó dijoni jegyzékből ismerjük; azoknak nevét, akik abban nem szerepelnek, egyéb forrásokból állítottam össze. A csata közvetlen előzményeire és lefolyására a francia egykorú írók szolgálnak forrásul. Ezek a következők:

a) *Froissart János*, született 1333-ban Valenciennes-ben, meghalt a XV. század első éveiben mint chimay-i kanonok és kincstárnok. Művének címe: *Chronique de France, d'Angleterre, d'Écosse, de Bretagne, d'Espagne*. Először évszám nélkül jelent meg Párizsban, azután többször, különböző helyeken, különböző kiadóktól, kik között *Buchon J. A. C.* (1836) előkelő helyet foglal el. Ezt a kiadást használtam én is.

b) „*Histoire de Charles VI. Roy de France*, Escrite par les ordres et sur les ayz de Guy de Monceaux et Philippes de Vilette, abbé de Saint Dénys, par un auteur contemporain Religieux de leur Abbaye. Traduite sur le Manuserit Latin tiré de la Bibliothèque de M. le Président de Thou par M. J. de Laboureur“ Paris, 1663.

c) Boucicaut maréchal életrője.

d) A flandriai koriratok.

⁴⁷ A connétable volt a legmagasabb katonai rangtulajdonosa.

⁴⁸ Messire annyi, mint „kegyelmes úr“.

az íjászok főparancsnoka lett. 1415-ben, az azincourt-i csatában esett el. Nikápoly előtti életpályájából csak annyit tudunk, hogy 1390-ben ő is résztvett a tuniszi hadjáratban. Miles nevű fia folytatta családját.

5. *Melluni Henrik Antoinig ura*, akit Heuter,⁴⁹ keresztnevének meghatározása nélkül, csak „Antungi“ urának nevez. Mellun a l'Isle de France megyében van és a melluni dinaszták fészke volt. Henrik is résztvett a már említett hadjáratban, melyet a franciák 1390-ben, a genuaiak érdekében, a tuniszi tengeri rablók ellen indítottak. A Bourbon (II.) Lajos vezette csapat júliusban ostrom alá fogta Karthágót, de nem valami nagy sikerrel. Henrik 1399 előtt halt meg, anélkül, hogy fiutódot hagyott volna hátra.

6. *de Roye Regnault*, Milly, Jonquières és Biars ura. Atyja, IV. Mátyás, 1380 elején halt meg. Roye pikardiai helység. Renaud (= Rajnald), királyi tanácsos és kancellár, 1383-ban Flandriában teljesített hadiszolgálatot. Résztvett 1386-ban Erras vár ostromában, majd a castiliai király szolgálataiba lépett. János nevű fia maradt.

7. *de Roye Dreux* (= Drogo), kit Lancelos-nak is neveztek. Az előbbinek fivére; Launoy ura, a languedoci folyók és erdők „nagymestere“, azaz főfelügyelője.

8. *de Roye János*, Aunoy Maret és Chérisy ura; királyi tanácsos és kamarás. 1378-ban és 1379-ben Normandiában szolgált; 1383-ban d'Aire várost védelmezte az angolok ellen. 1389-ben Guienne-ben szolgált. 1390-ben a tuniszi hadjáratban találjuk, amelyben Tunisz ostrománál az előhadat vezette. Mátyás nevű fia maradt.

9. *d'Auvergne és Boulogne-i Antal*. Az ismert auvergne-i dinasztia-család ivadéka. Fiörökös nélkül halt meg.

10. *de la Trémouille Guy* (= Guido). A Poitouban törzsközségi főúri család e néven hatodik tagja. 1376-ban résztvett az angolok elleni harcokban, midőn a franciák az Ardres nevű várat visszafoglalták. 1379-ben abban a segítőcsapatban találjuk, amelyet a burgundi herceg küldött a flandriai gróf fellázadt alattvalói ellen. 1390-ben Tunisz ellen indult, később a genuaiak segítségére küldött csapatban találjuk. Mikor a burgundi trónörökös Coucy Enguerrandot a magyar király segítségére küldött sereg fővezéréül választotta: az utóbbi háttározottan azt kívánta, hogy de la Trémouille Guido, és testvére Vilmos, az ő zászlaja alatt vonuljanak hadba. György nevű fia maradt.

11. *de la Trémouille Vilmos*, az előbbinek fivére. A

⁴⁹ „Rerum Burgundicarum libri sex.“ Antwerpen, 1584.

flandriaiak ellen Roosbeke előtt vívott csatában — 1383-ban — lovaggá avatták. 1390-ben, Lajos nevű unokájával együtt, Tuniszban harcolt. Ága 1467-ben kihalt.

12. *de la Trémouille Fülöp, Montréal ura*,⁵⁰ az előbbinek fia. Fiutóda nem maradt.

13. *de Vienne János*, burgundi törzsökös családból való. Rollans, Monthis és Clervaux ura. Először 1370-ben, a flandriai harcok alatt, tűnik fel. 1373 december 27. óta francia tenger-nagy. Sokféle szolgálata után ő is résztvett 1390-ben a tuniszi hadjáratban. 1395-ben, a burgundi herceg oldalán, Bretagneban találjuk, Hósi haláláról, és két nemzetségbeli rokonáról, alább lesz szó. Fülöp nevű fia maradt.

14. *de Coucy Engeurrand*,⁵¹ az Isle de France megyében törzsökös dinasztia-családnak ezen a néven 7-ik tagja. Számos címe között a „Soissons és Betford grófja“ is szerepel. Francia kortársainak egyik legkiválóbbja volt. Az 1356-ban, Poitiers előtt, vívott csatában angol fogságba került. Megtaláljuk azoknak a túsoknak sorában is, akik János francia király megszábadítása céljából Angolországba mentek. III. Eduard angol király annyira megszerette, hogy neki adta feleségül leányát, Izabellát, akivel a betfordi és soissons-i grófságot kapta. Midőn hazatérte után azt látta, hogy a két uralkodó között újra kitör a háború, és ő abba a kellemetlen helyzetbe jöhetne, hogy apósa ellen volna kénytelen fegyvert fogni: Lombardiába ment, és pártját fogta Gergely pápának Visconti Barnabás milanói fejedelemmel szemben. Számos katonai és államférfiúi szolgálata jutalmául Picardia helytartója, 1384-ben pedig francia főpohárnokmester lett. Mikor III. Fülöp burgundi herceg arra szánta magát, hogy János fiát nagy sereg élén küldi a magyar király segítségére: arra kérte Coucyt, hogy kísérje el fiát. Fontos szerepéről később még szólnuk. Örököse, leánya Mária, ki Bar-i Henri felesége lett, atyai örökségét Orléanski Lajos hercegnek adta el. Meghalt 1405-ben.⁵²

⁵⁰ Heuter szerint csak „Montereli“. (i. m.).

⁵¹ A francia „Engeurrand“ név, ha csak minden jel meg nem csal, megfelel a német „Ingram“-nak, amely az Árpádok korában nálunk is előfordul. Károly király 1325-ben elmondja, hogy egy Ingram nevű urat, aki IV. Béla (1235—1270) alatt hűtlenségbe esett, utódaival együtt megfoszt Sopron vármegyei Ceyl (= Ruszt) nevű birtokától. (*Sopronvárm. oklt.*: I. k. 101. l.)

⁵² *Fessler-Klein* (i. m. II. k. 271. l. téved, midőn azt állítja, hogy *Guy de Cousy* Nikápolyban volt. Guy nevű családtagot a *Cousyak* nemzedékrendje nem ismer. A Millenniumi Történelem (III. k. 428. l.) szerint: „egy másik sereg, *Henri de Coucy* és *Henri de Bar* vezetése alatt, Lombardiába vette útját.“ Erre az állításra határozottan azt mondhatjuk, hogy Coucy Henrikről szó se lehet; ez nem más, mint Engeurranddal való feleserelés.

15. *de Bar Henrik*, előbbinek veje. A Bar-le-Duc nevű tartomány uralkodócsaládjának tagja. Atyja Róbert († 1411); anyja Mária († 1404), János francia király leánya. Henrik egyúttal Oisy ura. Róbert nevű fiával ága kihalt.

16. *de Bar Fülöp*, az előbbinek fivére. Fiutódot nem hagyott.

17. *de Viefolle Dávid*, Nord megyében törzsökös család sarja. Atyja Sigerus, Thiennes és Steenberque ura. Utódjait nem ismerjük.

18. *de Helly Jakab*, Pas ura. Ilyen néven hiába keressük családjá hovatartozását, mert a dolog következőképen alakult: A régi Artois-ban (most a Pas de Calais megyében) lévő Créqui volt az ősi fészke a hasonnevű dinasztia családnak, melynek egyik tagja IV. Balduin, Créqui, Fressin és Beaurain ura, 1266-ban élt. Ennek felesége, Alice, *Heilly* és Rumilly örököse volt. Ebből a házasságból származott Fülöp, ki anyai örökségül Heilly egy részét kapván, nemcsak a Heilly vezetéknévet, hanem a Heilly-család címerét is felvette s ezt utódaira is hagyta. Heilly manapság a régi Picardiához tartozott Somme megye amiensi járásának Corbis nevű kerületében van. Így tehát alig tévedünk, ha Jakabot Créqui Fülöp utódjának tartjuk.

19. *Saint-Paul ura*. Itt azon számos Saint-Paul nevű francia helység valamelyikéről van szó, amely a régi Artois és a Picardie között feküdt. Mai neve *St. Pot*, a Pas-de-Calais megye hasonnevű járásában, a Ternoise-folyó forrásvidékén. A régi dinasztia-család egyik nőörököse Erzsébet († 1233), 1196-ban Chatillon-sur-Marne-i III. Walterhez ment nőül, kinek családjából III. Béla király első felesége, Agnes, is származott. Így jutott St. Paul a Chatillon-család birtokába. Chatilloni Jánosnak csak egy, IV. Guido nevű, fia maradt, kinek 1360-ban történt halála után St. Paul Matild nevű nővérére szállott. Ennek férje Guido, Ligny ura, az ismert Luxemburg-dinasztiának volt sarjadéka. Ennek a családnak volt egyik ivadéka Zsigmond magyar király is. St. Paul, házasság révén, a Luxemburg-család ifjabb ágára szállott. Ebből a házasságból származott Valram, ki a családot folytatta és János, aki a brienne-i ágat alapította († 1414). Valram francia connétable lett, 1396-ban pedig Genua városának francia kormányzója; meghalt 1415-ben. Már most az a kérdés, hogy ki volt az a „St. Paul ura“, aki Heuter szerint a nikápolyi csatában is résztvett? Fenti adataink szerint csak Valram, vagy fivére János, lehetett. Bizonyosat azonban nem mondhatok.

20. *Boucicaud*, tulajdonképen *le Maingre János* marsall, Beaufort grófja, Turenne vicegrófja. 1404 június 6-án kiállí-

tott egyik okiratában így nevezi magát: „je Jean le Maingre, dict Bouciquaut“. Atyja, János, szintén viselte a Boucicaut melléknevet. Touraine-ból származott, híres katona volt és 1367-ben mint francia marsall halt meg. Fia már tízéves korában kezdett fegyvert hordani. Résztvett 1383-ban a rosbeki csatában, ahol őt a király lovaggá avatta. Később Genovába küldötte, hogy az ott elharapódzott zavargásokat elfojtsa, amit a legszigorúbb eszközökkel el is ért. Nagyszerű tetteiről alább lesz szó. A nikápolyi csatából visszatérve, a genuaiak számára felszabadította a törökök által veszélyeztetett Perát, Konstantinápoly egyik városrészét. Az egész Levanteban akkora hírnévre tett szert, hogy a famagustiak 1406-ban őt hívták segítségül az őket ostromló cyprusi király ellen. Olaszországban véghezvitt számos jeles tette után, 1415-ben az azincourti csatában, az előcsapatokat vezette. Itt fogságba is került. Angliában halt meg 1421-ben. Tours-ban, a családi kápolnában temették el. Ottani sírfelírása szerint, a konstantinápolyi birodalomnak és a császárnak *connétable*-ja volt. Nagyszámú családja és rokonsága volt, amelynek sorai-ban a 21—26. alattiakat találjuk.⁵³

21. *le Barrois messire*. A Barrois nevű grófság *Bar* néven is előfordul; fővárosa Bar-le-Duc. Az itt említett le Barrois messire nem a bari uralkodócsalád sarja, hanem csak a bari főnemesség tagja, különben pedig Boucicaut marsall rokona.⁵⁴ Nikápolyból hazatérve Boucicaut oldalán vett részt ennek levantei vállalataiban.

22. *Ifj. de Linières Godemart messire*. A Linières-család Berry tartományban a legrégebbiek egyike volt. Az itt említett Godemart Mérville, Rougemont Asheres és Menetoy-sur-Cher ura. Atyjának nővére, Flóra, az öregebb Boucicaut marsallnak volt a felesége.

23. *de Linières János messire*, az előbbinek fivére, Rézay ura. 1348-ban tűnik fel. 1382-ben ő volt azoknak a lovagoknak

⁵³ Erről a kiváló férfiúról nemcsak Froissart és a st. dénys-i névtelen szől, hanem egy ismeretlen más életrajzíró is, akinek műve a következő címet viseli: „Livre des faits du bon messire Jean le Maingre dit Bouciquaut mareschal de France et gouverneur de Jennes“. Először Godefroy Tivadar adta ki 1620-ban. Egyik kéziratos példány utolsó oldalán azt olvashatjuk, hogy 1409-ben írták. Újabbban Buchon J. A. C. adta ki 1835-ben, Froissart krónikájával együtt.

⁵⁴ Boucicaut életrője azt mondja: „le Barrois le fils du seigneur de la Choletière qui nepveu estoit du dict mareschal.“ Ebből a szövegből nem lehet pontosan kibetűzni, hogy ki volt tulajdonképpen a marsall unokaöccse. — Froissart szerint le Barrois János is résztvett 1390-ben a tuniszi hadjáratban.

egyike, akik Párizsban maradtak, hogy a király személyét biztosítsák. Még 1399-ben is élt.

24. *de Chavigny Rénaud messire*. Chavigny helység a Meurthe-et-Moselle megye Nancy nevű járásában van.

25. *de Milli Robert messire*. Milli és Milly nevű helység több van Franciaországban; itt alkalmasint azzal a Milli en Gatinois nevű helységgel van dolgunk, amely Mellun és Párizs táján volt. De Milli Robert résztvett 1399-ben abban a segítő-vállalatban, mely a görögöket a törökök ellen védelmezte.

26. *d'Egreville János messire*. Ilyen nevű helység van Seine et Marne megye Fontainebleau járásának Lorres-le-Bocage nevű kerületében.

27. *Heugueville ura*. Ilyen nevű helység Manche megye Coutance járásának St. Malo de la Lande kerületében van.

28. *de Chevenon Hugo*. Chevenon helység Nievre megye Nevers járásának Nevers nevű kerületében található.

29. *le Hasle Lajos*. Így nevezi Froissart. Heuter szerint: Ludovicus *Harzelli*; de ez csak erőszakos latinosítás. Herzele a belga Kelet-Flandria audenardi járásában van, de van egy Herzelle nevű helység a francia Nord megye dunquerquei járásában is; de alig kétséges, hogy itt egyikkel sincs dolgunk. Froissart,⁵⁵ mint már említettem, nem ismeri „Herzellei” néven. Tudjuk, hogy III. Lajos flandriai gróf leánya, Margit († 1405), János burgundi trónörökösnek volt az anyja és hogy Lajos grófnak számos természetes gyermeke maradt. Froissart beszéli, hogy Margit herecgnét nemcsak fiának fogságbaesése hántotta, hanem arról is panaszkodott, hogy a nikápolyi csatában három daliás fivére esett el. Nagyon szerette őket, bár csak fattyúgyerekek voltak. Az egyik „*le Hasle de Flandre*” volt. A földrajzban Hasle nem fordul elő, minthogy azonban a régi francia szavak közepén álló „s” betűt nem kell kiejteni: ez a Hasle nem más, mint a belga Brabant tartomány brüsszeli járásának Hal körében még most is meglévő *Hal*. Nem hihető, hogy Froissart itt tévedett volna, még pedig azért nem, mert ezt a Lajost, egy eset kivételével, Heuter is mint Lajos gróf fiát ismeri és következetesen „*Haslanus*”-nak nevezi. Azt mondja ugyanis, hogy Lajos gróf öt természetes fia közül Haslanus volt a legöregebb és hogy a franciáknak és a burgundiaknak a gentieki elleni háborúiban sok érdemet szerzett. 1380-ban azt a sereget vezette, amely Oudenarde, Teneramund, Aalst és Gavère várakat bevette.

30. *d'Ipre János, Drincamp ura*. A belga Ypernről van szó. Heuternél: Joannes Drinchemus. Ez is III. Lajos flandriai grófnak volt természetes fia. Drincamp néha Drincham

⁵⁵ I. m. 293. l.

és Drinkamp alakjában is előfordul, de ezen a néven már nem találjuk mint földrajzi fogalmat. Jánosnak utódai is voltak.⁵⁶

31. *de Frise Lajos*, az előbbinek fivére, III. Lajos grófnak szintén természetes fia. Tőle származik a Prat- (Praet) család.⁵⁷

32. *de Naillac Filibert*, a rhodosi Jánosvitézek nagymestere volt. Maillac a Dordogne megyében van. Filibert atyja, Périchon, 1372-ben halt meg. Ő maga, 1396-ban, a Johanniták nagymestere; ebben a minőségében többször harcolt a törökök ellen. Rhodosban halt meg, 1425-ben. Hazai okiratainkban Naylbató néven szerepel.⁵⁸

33. *de Naillac Elion*, az előbbinek fivére, Froissartnál messire Elion de Naillac (a dijoni jegyzékben: Elyon de Meylhat), a burgundi trónörökösnek belső tanácsosa, királyi kamarás, Onzain ura és Beaugency várnagya. Résztvett 1382-ben a roosbekei csatában; meghalt 1398-ban. Csak leánya maradt.

34. *de Chaseron Oudart messire*. Azoknak egyike volt, akik közvetlen személyes szolgálataikra három lovagot kaptak. Előbből következik, hogy előkelő ember volt.

35. *de Chalons Henrik*, Arlay és Argueil ura. Ősrégi burgundi dinasztia-család ivadéka; némelyek Hugonak mondják. Fiutódai nem voltak.

36. *de Sainte-Croix János messire*. Nem bizonyos, vajjon St. Croix a családi neve, vagy csak a nagyon számos Croix összetételű földrajzi fogalmak egyike-e?

37. *de Mello Vilmos messire*. A Picardiában törzsökös családnak ezen a néven negyedik tagja, Esfoisses, Givry, Vitay stb. ura. Résztvett az 1383. és 1394. évi harcokban. 1399-ben halt meg. Ága, Vilmos nevű fiával, kihalt. Megjegyzendő, hogy némelyek „Merlo“-nak is írták vezetéknevét,

⁵⁶ A francia Nord megyében törzsökös Lannoy-családból való II. Gilbert, Willerval és Tronebines ura, az aranygyapjas-rend vitéze († 1462). Harmadik felesége Flandriai Izabella († 1452). Bűnek Drinkamp János volt az atyja. A Nikápolynál elesett Viefollei Dávid unokaöccsének, Jánosnak († 1471), Flandriai N., Drinchami János leánya, volt a felesége. Az előkelő Hallvin-család egyik tagja, Károly, Dunquerque kapitánya, nőül vette Drinkampi Simon, Bambeque urának leányát, Flandriai Margitot. A „Flandriai“ szó mindezekben az esetekben azt bizonyítja, hogy az említett nők a flandriai uralkodócsalád valamelyik természetes ágából származtak.

⁵⁷ Egyik utóda, *Flandriai Lajos*, Prat ura, aki nőül vette Elverdingi Erzsébetet s vele az elverdingi uradalmat kapta. Fia, Lajos, az aranygyapjas-rend vitéze, 1555-ben halt meg. Ennek János nevű fiával a családnak ez az ága kihalt.

⁵⁸ Pl.: *Sztáray-oklt.*: II. k. 176–188. l.

helyes azonban csak „Mello“ lehet, amely még ma is Oise megye seulisi járásának creili kerületében van. Merlo különben nem más, mint a latin *merula*, vagyis *rigó*.

38. *de Charny Gottfried messire*, Montfort, Savoisy és Lizey ura. Atyja, Gottfried, *oriflamme-vivő* volt.⁵⁹ Katonai pályáját 1362-ben kezdte meg. 1375-ben Caux bailli-ja,⁶⁰ 1388-ban Mante bailli-ja. Ága leányával, 1460-ban kihalt.

39. *de Blaisy János messire*. Itt kétségkívül azzal a Blaisy-Bas nevű helységgel van dolgunk, mely Côte-d'Or megye dijoni járásának sombernoni kerületében van és így a régi Burgundiához tartozott.

40. *Burgund marsallja*. Így mondja a dijoni jegyzék, minden további felvilágosítás nélkül.⁶¹

41. *de Montbeliard Henrik*, Orbe ura. Montbeliard nem más, mint a német Mompelgart, melynek egyik úrnője, Burgundi Ágnes, férjének Henriknek, a Montfanion nevű francia család sarjának, ezt a birtokot hozományul hozta. Ennek volt unokája a fenti Henrik. Csak leányai maradtak, akiknek egyike, Henriette († 1444), férjének, a württembergi Eberhardnak († 1419), Mompelgartot hozta.

42. *Az előbbinek sógora*. Így mondja a dijoni jegyzék,⁶² de erről a többi források mit se tudnak. Montbeliardi Henrik felesége, Mária († 1404), a Chatillon sur Marne-család tagja volt. Atyja, Valter († 1404), a de la Fère nevű ág ivadéka, St. Lambert ura, Baigny vicegrófja. Csak két leánya maradt: az említett Mária és Johanna. Az utóbbi St. Lambert uradalmát örökölte és Ghistelles Jánoshoz, Warneten és Englemoustard urához, egy régi flandriai család sarjához, ment feleségül. Nagyon valószínű, hogy itt nem *frère*, hanem *beau-frère*, azaz *sógor* a helyes.

43. *Chastelbelin ura*. A forrás azt mondja róla, hogy „messire“ és hogy személyéhez két lovag és két csatlós járult.

⁵⁹ „Oriflamme“, vagy „Auriflamme“, annyi, mint a latin „aurea flammula“, vagyis aranyláng, a régi Franciaország birodalmi zászlója.

⁶⁰ Kerületi bíró.

⁶¹ Hogy ki volt 1395- és 1396-ban Burgund marsallja, nem tudom, de a következő adat talán meghatározza. A Burgundban törzsökös és nagyon előkelő Vergy nevű uralkodócsalád egyik tagja, („Nagy“) János, az alábbi Jakab és Vilmos atyja, volt Burgund senechalja, *marsallja* és kormányzója. Azoknak volt egyike, akiket, a burgundi trónörökösnek a török fogságból való kiszabadítása végett, Törökországba küldtek és aki a trónörököst hazájába vissza is hozta. De ez az adat ellentmondana annak, hogy ő is résztvett volna a hadjáratban. Magyarázata csak az lehetne, hogy Fülöp herceg 1395-ben felvette ugyan őt a herceg kíséretéről szóló jegyzékbe, de később törülte.

⁶² („le frère de la femme messire Henry de Montbeliard“.)

44. *de Vienne Jakab, Longwy ura*, de Vienne János tengernagy rokona. Az angolok és a flandriaiak elleni harcokban kitüntette magát. Ága, János nevű fiával, 1399-ben kihalt.

45. *de Vienne Vilmos*, az előbbinek unokatestvére, családjának ezen a néven negyedik tagja. St. George és St. Croix ura, az *aranygyapjas rend első lovagja*. 1408-ban a francia trónörökös főkamarása és — le Pot Regnier-vel együttesen — a Dauphinée kormányzója lett. 1435-ben halt meg. Ága, János nevű fiával, kihalt.

46. *de Vergy Jakab*, Burgund egyik legelőkelőbb családjának sarja. Atyjáról, Jánosról, alább lesz szó. Fiutód nélkül halt meg.

47. *de Vergy Vilmos*, az előbbinek fivére, családjának ezen a néven harmadik tagja. Ága, János nevű fiával, 1460-ban kihalt.

48. *de Neufchastel Theobald messire*. Itt a burgundi grófságban levő Neufchatelről van szó, amely egy előkelő dinasztia-családnak adott nevet. A család minden elsőszülötte a Thibaut (Theobald) nevet viselte. A szóban forgó Theobald családjának ezen a néven hetedik tagja. Fia nem volt.

49. *de Salins Henrik messire*, burgundi úr.

50. *le Haze de Flandre messire*. Ezt is a dijoni jegyzék említi. Nagyon csábító az a feltevés, hogy a Froissart-nál szereplő le Hazle de Flandre nevű úrral azonos. Ez azonban több oknál fogva nem lehetséges. Valószínű, hogy itt is a flandriai uralkodócsalád valamelyik természetes sarjával van dolgunk.

51. *le sire de Ray*. Van egy Ray a Haute-Saone megyében, egy pedig a Pas-de-Calais megye Montreuil járásának Hesdin nevű kerületében. Nagyon valószínű, hogy itt az előbbivel van dolgunk.

52. *de Chartres Bertaut (Berthold) messire*. Atyja, vagy fivére, valószínűleg de Chartres Hektor, Ons-en-Bray ura és Chêne d'Oré bárója, ki a normandiai és picardiai folyók és erdők nagymestere, valamint a király udvarmestere is, volt. Az Azincourt melletti csatában esett el, 1415-ben.

53. *de Geay Lajos messire*. Van egy Geay nevű helység a Charente-Inferieur megye sainteri járásának St. Porchaire nevű kerületében, egy második pedig Deux-Sèvres megye Bressuire nevű járásának st. varenti kerületében.

54. *de Boves János messire*. Boves a Somme megye amiens-i járásának Sajus nevű kerületében van.

55. *Cort des Essars messire*. Franciaországban van több les Essards, Essart és les Essarts nevű helység. 1396-ban a des Essars nevű családnak több, Péter és Fiülöp nevű, tagja élt.

56. *de Ragny Girard messire*. Meg nem határozható.

57. *de Flandre Raul (= Rudolf) messire*. Minden valószínűség szerint a flandriai uralkodócsalád egyik természetes ágából való.

58. *de Pontaillier Jakab messire*, burgundi ember. Pontailles sur Saône, a Côte d'Or megye dijoni járásában volt.

59. *de Pontaillier János messire*. Kétségtől az előbbinek rokona.

60. *de Savoisy János messire*. Savoisy a Côte d'Or megyében van. János atyja, Endes, Vitry és Troyes baillija volt. János elkísérte Fülöp burgundi herceget 1394-ben a Brétagne-ba. Utódjait nem ismerjük.

61. *le Maréchal Lajos messire*. Meg nem határozható.

62. *Zebenenghem Lajos messire*. Zebenenghem alkalmasint valami brabanti vagy flandriai helység.

63. *de Villers Filibert messire*. Franciaországban nagyon sok Villers nevű és Villers összetételű helység van. Meg nem határozható.

64. *le sire de Gravelle*, három kísérvél. Gravelle l'Heure, vagy Gravelle St. Honorius, most a Seine-Inferieur megye le Havre járásában található. A fenti sire-t meg nem határozhatom.

65. *le sire de Plancy*, két kísérvél. Ma csak Plancy sur Aube ismeretes, az Aube megye Arcis sur Aube járásának Méry nevű kerületében. A családról tudjuk, hogy Saarbrucki Laura férje de Plancy Valter volt és hogy Laura atyja, János, 1342-ben meghalt.

66. *de Courtjamble Jakab messire*, a burgundi trónörökös zászlóvivőinek volt egyike. Jamble nevű helység ma Saone et Loire megye Givry nevű kerületében van. A burgundi trónörökös 1397-ben (?) januárius 15—16-án de Courtiambles Jakabnak nevezi és azt mondja róla, hogy lovagja és kamarása.⁶³

67. *de Coux János messire*. Manapság három Coux nevű helységet is ismerünk Franciaországban. János nem határozható meg.

68. *de Monneton Hugo messire*. Meg nem határozható.

69. *de Mussy Fülöp messire*, a burgundi trónörökös főzászlóvivője. Mussy-la-Ville van ma Belgiumban; Mussy sous Dun és Mussy l'Éveque pedig Franciaországban. Valószínű, hogy a belgával van dolgunk.

70. *de Rigny János messire*. Rigny nevű és Rigny összetételű helység több van. Meg nem határozható.

⁶³ *Fejér*: i. m. X. 2. k., 478., 481. l. Hagy Fejér keltezése nem lehet helyes, arról még alább lesz szó.

71. *Messire de Maumes*. Ez valószínűen a mai St. Mammes vagy Meine-sur-Seine, a Seine megye Fontainebleau járásának Moret nevű kerületében levő helységgel azonos. Maumes nevűt ma nem ismerünk.

72. *Paynnel Fouques (= Fulko) messire*. Meg nem határozható.⁶⁴

73. *le Galois de Renti messire*. Renti a Pas de Calais megye st. omeri járásának fauquembergue-i kerületében van. Le Galois meg nem határozható.

74. *de Pomnard Anceau (= Anzelm) messire*. Pomnard a Côte d'Or megyének beauni járásában van; valamikor vára is volt.

75. *de Rye Henrik messire*. Rye a Jura megye dôlei járásának Chaumergy nevű kerületében van. Ismerünk egy de Rye Matthieu nevű urat, Balançon (Balansun) birtokosát, kinek felesége Beatrix, a már említett Vienne-családból származó Guy-nek, Pymont urának, volt a leánya. Minthogy ez a Guy 1406-ban meghalt, a szóban forgó de Rye Henriknek kortársa volt.

76. *de Saint-Aubin János messire*. St. Aubin a belga Namur tartomány Dinant járásának Florennes nevű kerületében van.

77. *de Montaubert János messire*. Ebben az alakban meg nem határozható.

78. *de Ponnelé János messire*. Meg nem határozható.

79. *de Tauque János messire*. Ezt sem tudom meghatározni.

80. *d'Estoutville Károly messire*. Ma Étoutteville a Seine Inferieur megyében van, a legrégebb és legelőkelőbb családok ősi fészke. Károly atyja, Róbert, Rames és Bose-Arhart ura. Károlyról tudjuk, hogy 1398-ban még élt.

81. *de Granson János messire*. A grasoni vagy grancioni baillage, a neufchateli grófságban, az orbei és yverduni baillage határán volt. Főhelye Granson, amelynek bárói a XIV. században hatalmas urak voltak. Granson később a burgundi fejedelmek birtokába került. János nem határozható meg.

82. *de Ver messire*, két lovaggal. Ver nevű és Ver összehúzó helység van négy. A család nem határozható meg.

⁶⁴ Erről a családról tudjuk, hogy egyik nőtagja, *Paynel Johanna*, a XV. század kezdetén élt. Férje d'Estoutteville Róbert, Bouchet, Treuleville és Vaujolis ura, volt. Alább majd látni fogjuk, hogy d'Estoutteville-i Róbert fia Károly, 1396-ban szintén a keresztshad egyik tagja volt.

83. *le Sarasin János messire*. Több Sarasin nevű kiváló férfit ismerünk, de ezt a Jánost nem határozhatjuk meg.

84. *de Saint-Germain János messire*. Germain nevű és Germain összetételű helység sok van Franciaországban. Itt alkalmasint azzal a seigneur de St. Germain nevű főúrral van dolgunk, aki 1390-ben Tunisban harcolt.

85. *le Petit Braqueton*. Meg nem határozható.

86. *Boelin Villiers*. Villiers nevű és Villiers összetételű helység nagyon sok van Franciaországban. Volt egy Villiers l'Isle nevű előkelő család is, de a fenti Boelint nem találjuk ennek nemzedékrendjében.

87. *Chastillon urának fia*, két lovaggal. Ez alig lehet a hírneves Chatillon-sur-Marne-család tagja, mert akkor teljes nevét idézték volna.

8. *de Rayneval Raoul (= Rudolf) messire*, két lovaggal. Ismerünk egy Raoul sire de Raineval nevű urat, ki 1350 óta, mind katonai, mind polgári pályán, nagy érdemeket szerzett és akiről tudjuk, hogy nem sokkal 1392 után halt meg. Egyik fia a Raoulequin nevet viselte, de erről csak annyit találtam, hogy Cardonnay ura volt. Másik fia, Valram, 1415-ben, az azincourti csatában esett el. Ennek volt egy Raoul nevű fia, aki már 1400 előtt meghalt, anélkül, hogy fiutóda maradt volna. Valószínűleg ez volt a fenti Raoul.

89. *le sire de l'Espinace*. Franciaországban van egy Espinas és három Éspinasses nevű helység. Meg nem határozható.

90. *le sire de Montigny*. Ilyen nevű helység sok van Franciaországban. Montigny nevű családok is voltak, a fenti urat azonban nem határozhatom meg.

91. *de Giac Lajos messire*, egy fegyverhordozóval. Atyja, Péter, 1407-ben halt meg. Lajos, ki egyúttal Chateaugay ura, 1386-ban és 1387-ben Franciaország étekfőgőmestere, később a burgundi herceg kamarása. 1388-ban elkísérte a királyt jülich-gelderni útján, hol fogságba esett. Poroszországban is utazott. Családja Péter nevű fiában élt tovább.

92. *de Bailleu Gauvanet messire*. Alighanem hibás írás „de Bailleu“ helyett. Meg nem határozható.

93. *Le Normandea*. A dijoni jegyzék csak annyit mond róla, hogy maitre d'hotel (= udvarmester) volt. Meg nem határozható.

94. *de Buxeul Damas*. Buxeuil nevű helység van az Aube, Indre és a Vienne megyében. Az itt említett úr valószínűleg az utóbbinak valamelyik földesura.

95. *Briffaut*. Minthogy mindenféle pontosabb jelzés

hiányzik, meg nem határozható. Valószínűleg téves írás a Puy de Drôme megyében levő Briffons helyett.

96. *de Ardentin Róbert*. Valószínűleg szintén hibás írás az Indre megyében levő Ardentes (St. Martin) helyett.

97. *Breteau Vilmos*. Ilyen nevű helység van Loiret megye Gien járásának Briare nevű kerületében.

98. *a fiatal Monnoier*. Meg nem határozható.

99. *Montaubert*. Meg nem határozható.

100. *de Sercus János*. Ilyen nevű helység van Nordes megye Hazebrouk nevű járásában.

101. *Rochechourt*. A Poitou-ban törzsökös Rochechouart-család a legelőkelőbbek egyike volt és így alig hihető, hogy egy ilyen házból származó urat pontosabban meg ne jelöltek volna. Ha ez az úr ennek a családnak tagja, akkor csakis Lajos vicomte lehetett, aki V. Károly francia király idejében szerepelt és 1398-ban még élt. Három fia volt: János, Fulko és Lajos (ki még 1417-ben is élt) és így nem lehetetlen, hogy egyikük a fentivel azonos.

102. *de Villiers Anceau* (= Anzelm). Meg nem határozható.

103. *de Vautraux Vilmos*. Meg nem határozható.

104. *des Cepeaux János*. Valószínűleg a Loiret megyében levő Cepoy nevű helységről van szó. Meg nem határozható.

105. *Breteau Simon*. Meg nem határozható.

106. *Gauvignon*. Meg nem határozható.

107. *Conestable*. Lehetetlen, hogy itt egy valóságos conétable-ról lenne szó. Teljesen ismeretlen férfi.

108. *Done Lajos*. Meg nem határozható.

109. *de Monsayon István*. Meg nem határozható.

110. *Victor Bastard de Flandre*. Ha Bastard itt annyira mint „batard“, vagyis fattyú, akkor a flandriai uralkodócsalád egyik természetes ágából származó úrral van dolgunk. Több példánk van arra, hogy az akkori időben az ilyen természetes ivadékok, minden restelkedés nélkül, „batard“-nak nevezte magát.

111. *de Germigny István*, főlovászmester. Több Germigny nevű helységet ismerünk Franciaországban, azonban ennek az Istvánnak származását meg nem határozhatom.

112. *de Granson János*. Ilyen nevű úrral már találkoztunk, de ennek nincs „messire“ jelzője.

113. *le Porcelot de Besançon*. Ismeretlen.

114. *de Carruvel Tamás*. Alkalmasint a Carville nevű francia helységek valamelyikéből származik.

115. *Mathe Lalemant*. Lallemant vagy Lallement nevű francia családot a régi Burgundiában találunk: egynehány

tagja a XVI. és XVII. században tudományos téren tüntette ki magát.

116. *Enguerramet*. Teljesen ismeretlen.

117. *Cloux le Bahaignon*. Meg nem határozható.

118. *de Lugny Vilmos*. Saône-et-Loire megyében most is két Lugny nevű helység van.

119. *de Ternant János*. Ternant a régi Burgundiában van. (Most Nièvre megye Nevers járásának Pours kerületében.)

120. *de Saint-Chatier Bertrand*. Meg nem határozható.

121. *de Rigny György*. Ilyen nevű, vagy ilyen összetételű helység van Franciaországban öt.

122. *de la Haye Péter*. Ilyen nevű helységekre és családokra többször akadunk Franciaországban. Ezt a Pétert azonban nem tudom meghatározni.

123. *de Pontaillier János*. Meg nem határozható.

124. *de Saint-Soigne Thierry* (= Detre.) Ez alkalmasint a Hennegau-ban levő Soignies.

125. *de Germigny János*. Meg nem határozható.

126. *de Craon Vilmos*, két lovaggal. A Mayenne megyében levő Craon a hasonló nevű s nagyon előkelő dinasztia-család ősi fészke. Minthogy ebben a családban több Vilmos élt egyszerre, a szóbanforgót meg nem határozhatom.

127. *de Flandre Régnaut*. Régnaut annyi mint a német Reinhold, vagy a magyar Rajnald-Radnót. Itt alkalmasint a a flandriai uralkodó grófok egyik természetes ágának sarjával van dolgunk.

128. *de Nanton Vilmos*. Nanton a Saône-et-Loire megye Chalons járásának Sennecey nevű kerületében van.

129. *Batetau*. Teljesen ismeretlen személy.

130. *Maubuisson*. Ezt se tudom meghatározni.

131. *Garanciers urának fia* (le fils au sire de Garanciers). Ez a szövegezés mutatja, hogy a dijoni jegyzék szerkesztésekor egyik-másik úrnak nem tudták a keresztnévét. Garancières különben Seine-et-Oise megye Rambouillet járásának Montford d'Amaury kerületében van. Itt bizonyára arról a seigneur de Garancières-ről van szó, aki 1390-ben Bourbon Lajos herceg tuniszi hadjáratában vett részt.

132. *de Rancy Rasse*. Rancy nevű helység Saône-et-Loire megye Louhans járásának Cuisery kerületében van.

133. *Malrouc asszony fia*. Teljesen ismeretlen.

134. *de Lugny Huguelin* (Hugo). Lugnyről már volt szó.

135. *Mathery*. Teljesen ismeretlen.

136. *de la Tremen Péter*. Meg nem határozható.

137. *Gruthuse*, kiről a dijoni jegyzék azt is mondja, hogy

a burgundi trónörökösnek csikbaszabott zászlóját („pennon“) vitte. A jegyzék Gruthuse grófnak mondja ugyan, csakhogy ezen a néven hiába keressük. Köhler csak „der Graf von Gruthuse“-nek⁶⁵ nevezi, anélkül, hogy meghatározná; pedig meghatározható. A Brabant-ban levő Bergen op Zoom nevű uradalom birtokosai között volt Bouterseen Henrik is, kinek felesége, a *Bruges*-i, máskép *Gruithuizen*-i, családból származott és férjének a Grimberghen nevű birtokot hozta. 1467 előtt pedig azt látjuk, hogy *de Bruge Lajos*, *la Grutuse ura*, az aranygyapjas-rend lovagja volt. A család vezetéknéve tehát *de Bruger* (Brüggei), Gruithuizen pedig csak birtokuk neve. Huissen nevű helység több van a Gelderland nevű németalföldi tartományban.

138. *de Buxcul Jakab*. Meg nem határozható.

139. *Toulongon*. Van egy hasonló nevű helység Aveyron és Touloungues Pyrénées-Orientales megyében.

140. *Muart*. Teljesen ismeretlen.

141. *Bugnot János*, szintén ismeretlen.

142. *Tajaut*. Meg nem határozható.

143. *de la Cressonere Robin*. Meg nem határozható.

144. *Huron János*, szintén ismeretlen.

145. *Paillart Cofin*. Ismeretlen.

146. *de Nanton Philippert*. Ismeretlen.

147. *Bonneu*. Meg nem határozható.

148. *d'Aunoy Vilmos*. Aunoy a középkorban az Isle-de-France azon részén volt, amely Párizs és Meaux között feküdt. Egyik urának, Fülöpnek, két fia volt: János és Fülöp, kik mindketten a „le Galois“ melléknevet vették fel. Az utóbbi, ki 1392-ben halt meg, folytatta a családot.

149. *Chiffreval*. Így nevezi őt, minden további jelzés nélkül, a dijoni jegyzék; azonban Froissart mindig Chiffrenalnak mondja. Személyi viszonyait nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy résztvett az 1390. évi tuniszi hadjáratban, és mint csatlós, tolmács-szolgálatot tett.

150. *de Blaisy János messire*. A már egyszer említett Blaisy-től meg kell különböztetni, mert „messire“. Egyébként meg nem határozható.

151. *de Tauques Rase*. Ismeretlen.

152. *de Coudebouch Nule*. Valószínűleg flandriai, brabanti vagy hollandi származású. Ismerünk egy Coudenberg Jánost, ki az utrechti egyházmegyének dékánja és Fülöp osztrák főhercegnek és spanyol királynak titkára volt.

153. *Gaudin Róbert*. Meg nem határozható.

⁶⁵ „Die Schlachten von Nikopoli und Várna.“

154. *Octeville*. Ilyen nevű helység van Manche megye Cherbourg járásában és egy másik, Seine-Inferieur megye le Havre járásának Montivilliers nevű kerületében.

155. *de Saux Jaquot*. Többnyire *de Saulx* alakban találjuk. Itt bizonyára a Côte d'Or megye dijoni járásában levő Saulx-le-Duc helységről van szó. A Burgund-ban törzsökös de Slaux-család a legtekintélyesebbek egyike volt.

156. *le Begue de Rasse*. Meg nem határozható.

157. *de Bourbon Jakab, le Marche grófja*. A francia királyi család tagja; 1396-ban még nagyon fiatal ember. Második felesége II. Johanna nápolyi királynő; ennek a házasságnak révén kapta a nápolyi királyi címet. 1438 szeptember 24-én halt meg. Egyetlen leánya maradt.

158. *St. Py*, illt. *St. Piat ura*. Froissart-nál St. Py, Heuternél St. Piat. Az utóbbi helyesebb, minthogy Eur-et-Loire megye Chartres járásának Maintenon nevű kerületében most is van egy St. Piat nevű helység. St. Piat ura 1377-ben Ardres várának parancsnoka volt. 1382-ben, a francia-genti háború alatt, egy francia hadosztály vezetője, amellyel a gentieket le is győzte. A király még ugyanabban az évben Ypern parancsnokává nevezte ki őt.

159. „*Montaguellius*.” Így nevezi Heuter. Világos, hogy itt a Franciaországban nagyon gyakran előforduló Montagu vagy Montaigu földrajzi és családi nevek egyikének elferdítésével van dolgunk. Ismerjük pl. e korból de Montagu Jánost, aki V. Károly király pénzügyminisztere, VI. Károly királynak pedig főudvarmestere volt. Egy „seigneur de Montagut” résztvett az 1390. évi tuniszi hadjáratban.

160. „*Rivera*” ura. Ezt is Heuter említi ezen a néven, de azonnal megmondhatom, hogy latinos elferdítéssel van dolgunk. Franciaországban nagyon sok Riviere, Rivières, Rivery van és ismerjük ebből az időből Charles Bureau de la Rivière kiváló államférfiút.

161. *le Pot Regnier* (Rajner), burgundiai család ivadéka. Anyjának második férje de la Trémouille Guy. Vezető férfiú volt a francia-burgundi viszálykodás idejében. János herceg a Dauphinée kormányzójává nevezte ki. Ő volt az aranygyajas-rend második lovagja. Még 1435-ben is élt. Jakab nevű fia folytatta a családot. *Magyar földesúr is volt*, mert Zsigmond király egy győrvármegyei szigetet adományozott neki; de erről más helyen szólok.

162. *le Borgne de Montquel*. Azt hiszem, hogy ez az a *Bornus*, aki Heuter szerint elesett. „Borgne” a franciában annyi mint félszemű és van rá több eset, hogy le borgne mint mellék- és vezetéknev is szerepel. Froissart szerint emberünk

Picardiából származott és nagyon derék, harcban edzett, csatlós hírében állott.

163. *de Bu Vilmos*. Bu az Eur-et-Loire megye Dreux járásának Anet nevű kerületében van. Froissart ugyanazt mondja róla, amit az előbbiről.

164. *du Fay Jakab*. Franciaországban van több Fay nevű hely és több ilyen nevű család is. Jakab a régi Tour-naisis-ből származott, mely valamikor önálló terület volt, de 1521-ben Flandriához csatolták. Hozzátartoztak Tournay és Antoing nevű városok is. Jakabról azt mondja Froissart, hogy 1396 előtt Tamerlan mongol uralkodónak szolgálatában állott. De amidőn meghallotta, hogy a franciák a törökök ellen indulnak, elbocsátását kérte urától, amit az teljesített is. Azt is mondja, hogy a csatában harcolt mongolok ráismertek és el is fogták; de ezt az állítását nagy óvatossággal kell kezelni.

165. *le sire de Montcaurel és fia*. Moncaurel a Pas-de-Calais megye Montreuil járásának Etaples nevű kerületében van. A szóbanforgó Montcaurel Artoisban törzsökös előkelő család sarja.⁶⁶ Sorsáról, úgyszintén fiáéről is, alább lesz szó.

*

A felsoroltakon kívül a következő tíz íjász volt a burgundi trónörököshöz közvetlenül beosztva: Cogniguechant Lőrinc, du Cops Donát, Ogier Bloet, Carnes János, Robichon János, András „a kis íjász“, Gadifer, Brocart, de Revel Berthelot és Pasquot Ádám.

Dr. Wertner Mór. †

⁶⁶ Montcaureli János leánya, Johanna, 1431-ben az előkelő de Monchy Ödön felesége lett. Ez a Johanna — hacsak minden jel nem csal — a fenti Jánosnak unokája volt.